

A csehszlovákiai és szlovákiai kisebbségek személynévhasználatának szabályozása 1918-tól napjainkig, különös tekintettel a magyar kisebbségre¹

KATALIN MISAD

The Regulation of Personal Names Use of the National Minorities in Czechoslovakia and Slovakia from 1918 until Present, with Special Regard to the Hungarian Minority

Keywords: use of personal names by national minorities, regulation of the use of personal names by the national minorities of Slovakia and Czechoslovakia, laws on personal names use and laws on birth register

---

A 20. század történelmi fordulatainak következtében a mai Szlovákia területén élő kisebbségek szociolingvisztikai szempontból fontosnak tekinthető főbb jegyei többször változtak. A számszerűen legjelentősebb magyar kisebbség helyzetét a szóban forgó időszak alatt négy nagy fordulópontra alakította. Az egyik a trianoni békediktátum volt, melynek értelmében a felvidéki magyarságot határokkal választották le az attól kezdve anyaországnak számító területekről, s tagolták be az 1918-ban megalakult Csehszlovák Köztársaság államszervezetébe. A második nagy fordulatot az 1938-as bécsi döntés jelentette, melynek következtében Szlovákia déli, magyarlakta területei visszakérültek Magyarországhoz. A harmadik fordulópontra a második világháború után következett be: az érvénytelenné nyilvánított bécsi döntés következtében az 1938-ban Magyarországhoz csatolt országrészek újra csehszlovák fennhatóság alá kerültek. A negyedik fordulatot az 1989-es társadalmi-politikai változások után felerősödött szlovák autonómiatörekvések váltották ki, melyek Csehszlovákia kettéválásához vezettek. A közös állam helyébe 1993. január 1-jén jogutódként két önálló állam lépett: a Cseh Köztársaság és a Szlovák Köztársaság. Csehország területén szórványban található a nemzetiségi palettán kisebb súlyt képviselő magyar kisebbség, míg Szlovákiában többé-kevésbé zárt etnikai tömbben él az ország legnagyobb lélekszámú kisebbségét képező magyarság (vö. Bauko 2017, 66. p.; Lanstyák 1991, 11–13. p.; Misad 2012,

---

1 A tanulmány alapjául szolgáló kutatások az 1/0272/17. számú *Preklad, kultúra, hybridita a polylingvizmus v kontexte maďarskej literárnej vedy a lingvistiky* c. Vega-projekt és a Fórum Kisebbségkutató Intézet keretében működő Gramma Nyelvi Iroda kutatási terve alapján folytak a pozsonyi Comenius Egyetem BTK Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén (Comenius University, Faculty of Arts, Department of Hungarian Language and Literature).

69–70. p.; Szabó Mihály 2002, 19. p.; Szarka 1991, 32. p, 1993, 216. p.; Vörös 2004a, 49–51. p., 2004b, 39–40. p.).

A kisebbségek, valamint a kisebbségi nyelvek státusa mind az egykori közös államban, mind a mai Szlovákiában jogi kérdésnek számít/számított. A különböző törvényi szabályozások – alkotmánycikkelyek, rendeletek, iránymutatások stb. – elsősorban a kisebbségi nyelveknek a nyilvános színtereken való használatáról, valamint a kisebbségek tulajdonnév-névhasználatáról rendelkeznek. Az utóbbi vonatkozásában a dolgozatban a csehszlovákiai és a szlovákiai kisebbségek személynévhasználatáról rendelkező jogszabályokat – beleértve az anyakönyvezési szabályozásokat is – tekintjük át 1918-tól napjainkig, különös tekintettel a magyar kisebbségre. A vizsgált időszak egyes történelmi fordulópontjainak és politikai korszakainak háttértényezői mentén haladva egyúttal képet alkotunk a mindenkori hatalomnak a kisebbségekhez való viszonyáról, ill. ezzel kapcsolatos nyelvpolitikai törekvéseiről.

1. Az első Csehszlovák Köztársaság időszakában (1918–1938)

Az első Csehszlovák Köztársaság a nemzeti önrendelkezés wilsoni elveire hivatkozva a cseh és a szlovák nemzet közös államaként alakult meg, de határain belül jelentős létszámú kisebbségek, főként németek és magyarok maradtak. E közösségek státusát, ill. nyelvhasználati jogait illetően nem történtek azonnali intézkedések; a megalakulás első napján, azaz 1918. október 28-án elfogadott 11. számú törvény 2. cikkelye – valószínűleg a hatalom zökkenőmentes átvételének biztosítékeként – úgy rendelkezett, hogy az új államalakulat területén minden addig érvényes tartományi és birodalmi törvény, ill. rendelet hatályban marad.

Az anyakönyvek vezetését illetően a rendelkezés a magyar állami anyakönyvekről szóló 1894. évi XXXIII. törvénycikket, ill. ennek módosított változatát, az 1904. évi XXXVI. törvénycikket tartotta hatályban. Ezek a nemzetiségi kisebbségekhez tartozó személyek család- és keresztnévének bejegyzését külön nem szabályozták, mindössze arra kötelezték az anyakönyvezést végző személyt, hogy a bejegyzést a megjelentek előtt felolvassa, s az általuk értett nyelven megmagyarázza. Nemzetiségi szülők ugyan kérhették gyermekük nevének anyanyelvi formában való bejegyzését, de az ilyen név alakot csak zárójelben tüntették fel az anyakönyvben, s a hivatalos névnek nem képezte részét (1894. évi törvénycikk 22. §, 1904. évi törvénycikk 128. §; vö. Bíró 1997, 12. p.; Gyönyör 1992, 129–130. p.; Misad 2013, 87–88. p., 2015, 184–185. p.; Vörös 2004a, 55. p.).

Az erőteljes „csehszlovákosítási” törekvések azonban hamarosan az anyakönyvekben is megmutatkoztak. A szervezett cseh hivatalnoki rétegnek a szlovák országgrész közigazgatásába való beszüremkedése nemcsak a kisebbségek, de a szlovákok személynévhasználatát is befolyásolta. Az anyakönyvekbe – főként a volt észak-magyarországi területeken – a keresztneveknek gyakran nem a szlovákos vagy a magyaros változatát, hanem a cseh megfelelőjét jegyezték be; a magyar nemzetiséghez tartozó újszülöttek családnevét pedig akkor is mellékjeles alakban tüntették fel, ha a szülők anyakönyvi rovataiban nem volt nyoma a név átírásának vagy megváltoztatásának. Az anyakönyvek vezetése azonban más szlovák területeken sem volt egységes: korabeli anyakönyvek bizonyítják, hogy az olyan adatok bejegyzése, mint pl. a szülők foglalkozá-

sa a születési anyakönyvben vagy a halál okának feltüntetése a halotti anyakönyvben még a húszas évek első harmadában is vagy az egyház nyelvén, latinul, vagy – gyakorisági sorrendben – magyarul/szlovákul/németül történt (vö. Szokolszky 1923, 3. p., Popély 1991, 38. p.).

Az anyakönyvek vezetésére vonatkozó szabályozást a vizsgált időszakban már csak a nyelvtörvénnyel kapcsolatos 1926. évi 17. számú kormányrendelet² tartalmazott, melynek 56. cikkelye az egyházi anyakönyvek nyelvére vonatkozott. A szóban forgó rendelkezés 1. bekezdése lehetővé tette, hogy az egyházi hivatalok az anyakönyveket az általuk használt nyelven vezessék, az anyakönyvezést végeztető személy azonban kérelmezhetette az állam nyelvén történő bejegyzést is, melyet az anyakönyvvezetőnek kötelező érvénnyel el kellett végeznie. Az egyházi anyakönyvek alapján készített szó szerinti anyakönyvi kivonatokat a bejegyzés nyelvén adták ki, de kérésre az okirat megnevezését és záradékát az állam nyelvén is kiállították. A nem szó szerinti kivonatok és anyakönyvi igazolások államnyelvű kiállítását a kérelmező abban az esetben is igényelhetette, ha az nem volt azonos az anyakönyvi bejegyzés, ill. a dokumentumot kiállító hivatal nyelvével. Ugyanezen cikkely 2. bekezdése szerint az illetékes állami hivatal utasítására teendő kiegészítő bejegyzéseket az egyházi anyakönyvekben vagy az állam nyelvén, vagy párhuzamosan az állam nyelvén és az adott kisebbség nyelvén kell elvégezni, aszerint, ahogy erről az arra jogosult hivatal rendelkezik (l. 17/1926. sz. kormányrendelet).

2. Csehszlovákia széthullásától a második világháború végéig (1939–1945)

Az újabb háború felé sodródó Európa számára egyre nagyobb gondot okozott az első világháborút követő békeszerződések eredményezte területi és etnikai konfliktusok kezelése. A müncheni egyezmény, majd az 1938 novemberében megszülető első bécsi döntés után a trianoni békeszerződés alapján elcsatolt területek egy része visszakerült az anyaországhoz. Csehszlovákia széthullásához emellett az is hozzájárult, hogy a Jozef Tiso vezette politikai erők 1939. március 14-én kikiáltották az önálló Szlovák Köztársaságot. A szlovák fennhatóság alatt rekedt kisebbségek jogairól az új hatalom a szlovák alkotmányról szóló 185. számú alkotmánytörvény 12. fejezetében rendelkezett. Ennek 94. §-a szerint a nemzetiségi csoportoknak a hivatalos élet és az oktatás területén jogukban állt használni az anyanyelvüket; 95. §-a azonban kimondta, hogy az alkotmányban feltüntetett nemzetiségi csoportok jogai csak olyan mértékben érvényesíthetők, amennyire ezen jogok az adott nemzetiségi csoport anyaországában élő szlovák kisebbséget megilletik (l. 185/1939. sz. alkotmánytörvény; vö. Kamenec 1994, 38–39. p.; Szabó Mihály 2002, 20. p.; Vörös 2004a, 56. p.).

A személynevek anyakönyvezésének kérdése a rövid életű szlovák állam idején is terítékre került. A kormány 1942-ben előterjesztette azt a törvénytervezetet, melyben a

2 A szabályozás második fejezete a csehszlovákiai kisebbségek anyanyelvhasználatát szabályozta a hivatalos élet minden területén.

kereszt- és családnevek használatát, valamint anyakönyvi bejegyzésüket akarta szabályozni. A dokumentum harmadik részének 18. §-a, ezen belül a K § 8. pontja arról rendelkezett, hogy névváltoztatást csak szlovák állampolgárságú személy kérelmezhet, mégpedig hovatartozásának kifejezése céljából. A K § 9. pontja szerint a törvény a névváltoztatást elsősorban olyan személyek számára kívánta lehetővé tenni, „akiket az anyakönyvi bejegyzés – szüleik választása miatt – idegen név (Zoltán, Árpád stb.) viselésére kötelez” (l. 482/1941. sz. kormánytervezet). A tervezet végül nem emelkedett törvényerőre, így az anyakönyvi bejegyzéseket továbbra is a csehszlovák időkből örökölt joggyakorlat alapján végezték. A Magyarországhoz visszacsatolt területeken ugyanakkor megszüntették a csehszlovák anyakönyvezési közzokást, s függetlenül attól, kinek hogyan szerepelt a neve a korábbi csehszlovák anyakönyvekben, a magyar ajkúak család- és keresztnévét ismét magyaros formában tüntették fel (vö. Misad 2013, 88. p., 2015, 185. p.; Vörös 2004a, 57. p.).

3. A csehszlovákiai magyarok jogfosztottságának éveiben (1945–1948)

A második világháború befejezése után újjászerveződő csehszlovák kormány rögtön a megalakulását követő napon kihirdette azt a kassai kormányprogram néven elhíresült nyilatkozatot, melynek helyzetértékelő fejezetében azzal vádolta meg a Dél-Szlovákiaiában területileg és etnikailag egységes hatszázezres magyar kisebbséget (valamint a cseh- és morvaországi részekben élő kb. hárommilliós németiséget), hogy a háború idején kifejtett bomlasztó tevékenységével hozzájárult a csehszlovák állam széthullásához. A nyilatkozat vonatkozó fejezeteinek értelmében a kollektív bűnösnek kikiáltott magyarság jelentős részét megfosztották állampolgárságától s ebből következően a tulajdonhoz való jogától, és minimálisra szűkítették a magyar nyelv használatának színtereit. Bezárták a nemzetiségi iskolákat, az egyházi szertartások nyelveként csak a latint és a szlovákot lehetett használni, a hatóságokkal csak szlovák nyelven lehetett kommunikálni, megtiltották a magyar nyelvű könyvek és sajtótermékek megjelentetését stb. (Vadkerty 1993, 8–9. p.).

Kisebbségi személynévhasználati vagy anyakönyvi törvény ugyan nem született a vizsgált időszakban, az anyakönyvezés gyakorlata azonban így is híven tükrözte a csehszlovákiai magyar kisebbség jogállapotát: a magyar keresztnemeket következetesen a szlovák megfelelőjét tüntették fel, a magyar családneveket pedig a szlovák írásmódnak megfelelően, mellékjeles írással jegyezték be (Vörös 1999, 209. p., 2004a, 59. p.).

4. A szocializmus időszakában (1948–1989)

Az 1948-as kommunista hatalomátvétel után elfogadott új alkotmány a Csehszlovák Köztársaságot két egyenjogú szláv nemzet, a cseh és a szlovák egységes államaként határozta meg, a nemzeti kisebbségek létezését még csak meg sem említette (l. 150/1948. sz. alkotmánytörvény). A szlovák területeken élő magyar kisebbség elleni szigor azonban idővel enyhülni látszott: az 1948. október 25-én elfogadott 245. számú törvény alapján azok a magyar kisebbséghez tartozó személyek, akik 1938. november

1-jén csehszlovák állampolgárok voltak, visszakaphatták állampolgárságukat.³ A szlovákiai kisebbségek bizonyos jogaira először az 1956. évi 33. számú alkotmánytörvény szövegében történt utalás, ennek 2. §-a úgy rendelkezett, hogy a Szlovák Nemzeti Tanácsnak biztosítania kell a magyar és az ukrán nemzetiségű állampolgárok számára a gazdasági és kulturális fejlődésükhöz szükséges kedvező feltételeket. Az 1960. évi ún. szocialista alkotmány 25. §-a szerint az államnak biztosítania kellett a magyar, az ukrán és a lengyel nemzetiségű állampolgárok számára az anyanyelvű oktatás és a kulturális fejlődés lehetőségét. Alapvető változást a kisebbségi jogok területén az 1968. évi 144. számú alkotmánytörvény hozott. Ennek 3. §-a alapján a magyar, a német, a lengyel és az ukrán nemzetiségű állampolgárok számára az állam biztosította a saját nyelvű művelődés jogát, a sokoldalú kulturális fejlődéshez való jogot, az általuk lakott területeken nyelvüknek a hivatalos érintkezésben való használati jogát, a nemzetiségi kulturális szervezetekben való egyesülési jogot, valamint a saját nyelvű sajtóhoz és tájékoztatáshoz való jogot (l. 33/1956, 100/1960, 144/1968. sz. alkotmánytörvények; vö. Gyönyör 1994, 273–274. p.).

A kisebbségek személynévhasználatát a vizsgált időszakban az anyakönyvekről szóló 1949. évi 268. számú törvény, valamint az ennek végrehajtásáról szóló 1959. évi 182. számú, ill. 1977. évi 22. számú hirdetmény szabályozta.⁴ Az 1949. évi jogszabály kedvezőtlenül érintette a magyar kisebbséget: az anyakönyvek cseh vagy szlovák nyelvű vezetéséről rendelkezett, s nemzetiségre való tekintet nélkül kötelezővé tette a női családnevek -ová toldalékkal való ellátását.

Az anyakönyvi bejegyzés adatait tartalmazó anyakönyvi kivonatok nyelvét a törvény végrehajtásáról szóló 1977. évi hirdetmény 32. §-a szabályozta. A törvénycikk 1. bekezdése kimondta, hogy az anyakönyvi kivonatokat cseh vagy szlovák nyelven adják ki, abban az esetben is, ha az anyakönyv más nyelven van vezetve. Az eredetileg cseh nyelven megfogalmazott, ill. megjelent törvény Szlovákiában készült és alkalmazott pontatlan fordítása azonban jelentős értelemzavart okozott. Míg a cseh nyelvű szövegrész („... *i když jsou matriky vedeny v inom jazyku*”, magyarul: ...akkor is, ha az anyakönyvek más nyelven vannak vezetve) arra utal, hogy az esetlegesen más nyelven vezetett anyakönyvek egy korábbi állapot következményei; addig szlovák fordítása („...*aj keď sa matriky vedú v inom jazyku*”, magyarul: ...akkor is, ha az anyakönyveket más nyelven vezetik) azt sugallta, hogy a cseh és a szlovák mellett esetleg más nyelven is vezethetők az anyakönyvek. A rendelkezés második bekezdése szerint minden olyan nem cseh vagy nem szlovák nemzetiségű személy, akit 1959. október 1-je előtt jegyeztek be az anyakönyvbe, kérhette, hogy nevét az anyakönyvi kivonatban anyanyelvi formában tüntessék fel. Az érintett személynek ilyenkor kérelemmel kellett fordulnia az illetékes nemzeti bizottság igazgatási feladatokat ellátó szakigazgatási szervéhez, a belügyi osztályhoz, amely abban az esetben engedélyezhette a névváltoztatást, ha az valóban indokolt

3 A hatalom felszólította a kollektív bűnösnek kikiáltott, állampolgárságától, vagyonától, életlehetőségeitől megfosztott szlovákiai magyarságot, hogy utolsó esélye a szabad élet biztosítására a szlovák nemzetiség vállalása (vö. Gyönyör 1994, 274. p.).

4 Az 1949. évi törvényhez készült 182/1959. számú végrehajtási rendelkezés az 1977. évi 22. számú hirdetmény elfogadásakor hatályát veszítette.

volt, és nem ellenkezett a társadalom érdekeivel.⁵ A belügyminisztérium 1979-ben névjegyzéket bocsátott ki, mely egyúttal helyesírási normaként is szolgált a nevet választó szülők és a bejegyzést végző anyakönyvvezetők számára. A jegyzék 2. számú melléklete tételesen felsorolta azt a 85 magyar keresztnévet, melyet engedélyezettetés nélkül be lehetett jegyeztetni a születési anyakönyvbe; ezek között szerepelt néhány olyan név is, amelynek nincs szlovák megfelelője, pl.: Emőke, Enikő, Ildikó, Szilárd, Zsolt. A lista azonban távolról sem elégítette ki a magyar nemzetiségű szülők igényeit, hiszen a Magyarországon anyakönyvezhető keresztneveknek csak egy töredékét tartalmazta. Ráadásul több olyan, az adott időszakban jellemzően kedvelt név hiányzott belőle, mint pl. a Bálint vagy a Mátyás; miközben olyan nevek jelentek meg benne, melyek gyakorisági mutatója a korabeli névválasztási statisztikák szerint a nullához közelített (pl. Filoména, Kunigunda). Azok a szülők, akik a jegyzékben nem szereplő nevet akartak adni gyermeküknek, vagy a jegyzékből választott név ajánlott bejegyzési formájával nem voltak elégedettek, a hatályos rendelkezés alapján a Szlovák Tudományos Akadémia Ludovít Štúr Nyelvtudományi Intézetében kérelmezhatték a választott keresztnév anyakönyvezhetőségének elbírálását, ill. szerezhették be az erről szóló írásos szakvéleményt. Az intézet azonban sem jogértelmezésre, sem az államigazgatási eljárásban való részvételre nem volt jogosult, ezért csupán ajánlhatta a kérelmezett név bejegyzését, így a végső döntést az anyakönyvezést végző személy hozta meg (vö. Gyönyör 1987, 64–70. p., 1989, 205. p., 1995, 267–268. p.; Lovász 1995, 248–249. p.).

5. A rendszerváltástól az önálló Szlovákia megalakulásáig (1989–1993)

1989-ben mélyreható politikai és társadalmi változások történtek Csehszlovákiában. A november 17-én kirobbant ún. bársonyos forradalom eseményei gyors egymásutánban zajlottak: az ellenzék és a hatalom tárgyalóasztalhoz ült, az utcákon a tanácskozások idején tüntetők tízezrei nyilvánították ki demokratikus követeléseiket. Ezzel párhuzamosan Szlovákiában felerősödött az önálló állami lét újrateremtésének igénye, melynek egyik következménye a többségi nyelv és a kisebbségi nyelvek jogállásának megváltoztatása volt. A tervezett nyelvtörvény körüli parlamenti viták ellenére 1990 októberében elfogadták a Szlovák Köztársaság hivatalos nyelvéről szóló 428. számú törvényt, mely az alapvető nyelvi jogokat korlátozó, diszkriminatív jogszabályként híresült el a köztudatban, s melynek szellemisége a kisebbségi nyelvhasználatról rendelkező későbbi törvényekben is fel-felbukkan (vö. Misad 2013, 90. p., 2015, 187. p.; Szabó Mihály 2002, 22. p.; Szarka 1993, 213. p.; Vörös 2004a, 63. p.).

Annak ellenére, hogy a törvény nem rendelkezett sem az anyakönyvekről, sem a kisebbségek személynévhasználatáról, a belügyminisztérium éppen rá hivatkozva igyekezett megakadályozni, hogy a többségében magyarlakta területeken működő anyakönyvi hivatalokban a szülők – a szabadabb társadalmi légkörnek köszönhetően – egyre gyakrabban kérelmezzék magyar keresztnév bejegyzését. Egy anyakönyvvezetők

⁵ A rendelkezés nem fejt ki bővebben, hogy mikor „valóban indokolt”, ill. hogy mikor „nem ellenkezik a társadalom érdekeivel” a névváltoztatás.

számára szervezett központi eligazításon például egy belügyminisztériumi osztályvezető arra utasította a jelen lévő anyakönyvi ügyintézőket, hogy ezentúl csak szlovákul jegyezzék be az újszülöttek nevét az anyakönyvbe, azoknak az ügyfeleknek pedig, akik a korábban szlovákul bejegyzett nevük magyar beíratását kérvényeznék, ne engedélyezzék a névváltoztatást, mert az ellenkezik az ország érdekeivel (vö. Lanstýák 2000, 95. p.; Lovász 1995, 247–248. p.). Egy másik esetben maga az akkori belügyminiszter, Ladislav Pittner hivatkozott minden jogi megalapozottság nélkül a kérdéses nyelvtörvényre, amikor egy magyar nemzetiségű parlamenti képviselőnek a kisebbségek névhasználatát érintő interpellációjára így válaszolt: „Tekintettel a [...] Szlovák Nemzeti Tanács 428/1990 Tt. számú, hivatalos nyelvről szóló törvényére, amely megállapítja, hogy a közokiratokat (ilyenek az anyakönyvi kivonatok is) a hivatalos nyelven állítják ki, az anyakönyvvezetők – tiszteletben tartva a fent idézett rendelkezéseket – az anyakönyvvezetést idegen helyesírással nem végzik el, még abban az esetben sem, ha azt az állampolgárok kérvényezik (például a *Krisztina* név anyakönyvezését a *Kristína* helyett, vagy a *Károly* név anyakönyvezését a *Karol* helyett)” (l. Zalabai szerk. 1995, 250. p.).

6. A független Szlovák Köztársaság megalakulásától napjainkig (1993–)

1993. január 1-jén két önálló állam lépett az 1992. december 31-én hivatalosan is felbomlott föderatív államszerveződés helyébe: a Cseh Köztársaság és a Szlovák Köztársaság. Az új szlovák alkotmány (melyet még 1992-ben, a szétválásról folyó tárgyalások közepén elfogadtak) preambuluma szövege jól érzékelteti azt a fölé- és alárendeltségi viszonyt, amely a múlt század kilencvenes éveinek Szlovákiájában a többségi nemzet és az ország területén élő kisebbségek státusát jellemezte: „Mi, a szlovák nemzet, elődeink politikai és kulturális örökségére, a nemzeti létezésért és a saját államiságért folytatott több évszázados harc tanulságaira emlékezve, a cirillimetődi szellemi örökség és Nagymorávia történelmi üzenete értelmében, a nemzetek természetes önrendelkezési jogából kiindulva, a Szlovák Köztársaság területén élő nemzetiségi kisebbségek és etnikai csoportok tagjaival közösen [...] képviselőink által a jelen alkotmányt fogadjuk el” (l. A Szlovák Köztársaság Alkotmánya). Az országban élő kisebbségek alapvető jogait – az anyanyelvű művelődés jogát, anyanyelvüknek a hivatalos érintkezésben való használatának jogát és az ügyeik intézésében való részvételi jogot – az alkotmány 4. részének 34. §-a rögzítette.

A nyelvhasználatra vonatkozó törvényalkotást a következő években két tendencia jellemezte Szlovákiában: az egyik a szlovák nyelvnek mint a nemzeti és állami szuverenitás jelképének a használatát erősítette, a másik a kisebbségek nyelvhasználati jogainak törvényi szintű szabályozását jelentette. A személynévhasználatot illetően a Szlovák Nemzeti Tanács – nagyrészt nemzetközi nyomásra – két, a kisebbségek számára aránylag kedvező törvényt is elfogadott: a keresztnévről és a családnévről szóló 1993. évi 300. számú törvényt, valamint az anyakönyvekről szóló 1994. évi 154. számú törvényt (vö. Misad 2015, 187. p.; Szabó Mihály 2002, 22. p.; Vörös 2004a, 64. p.).

A kisebbségek keresztnév- és családnévhasználatát illetően az 1993. évi törvény oldotta ugyan a korábbi szabályozás szigorát, az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének a nemzeti kisebbségek személynévhasználatára irányuló, 1993. február 1-jén kelt

ajánlását⁶ azonban csak a keresztnevek vonatkozásában vette figyelembe: a 2. § 1. pontjában úgy rendelkezett, hogy a Szlovák Köztársaság területén született személyek számára esetlegesen idegen nyelvű keresztnév is meghatározható. A családnevek tekintetében azonban a törvény 4. §-ának 4. pontja rögzítette, hogy a szlovák nyelvben a nők családi neve továbbra is -ová végződéssel kerül meghatározásra, és ebben a formában is használatos; a szlováktól eltérő más nyelvben azonban az említett végződés nélkül is használható. A keresztnév, ill. a családnév megváltoztatásáról a szabályozás 6.–11. §-a rendelkezett. Eszerint a név megváltoztatása főként akkor engedélyezhető, ha sértő, feltűnően szélsőséges vagy nevetséges, ill. ha a névváltoztatást sajátos okok indokolják. Kiskorú gyermek keresztnévnek vagy családnévnek megváltoztatása nem engedélyezhető, ha az a kiskorú érdekeivel ellentétesnek bizonyul. Ha azonban a névváltoztatás idegen névnek a szlovák megfelelőjére történik, a kérelmező személynek nem kell engedélyeztetnie a módosítást, azt kérésre az anyakönyvvezető is elvégezheti (I. 300/1993 sz. törvény; vö. Bauko 2016, 79. p., 2017, 68–69. p.; Lanstyák 1998, 83. p., 1999, 75–76. p., 2000, 97. p.; Misad 2013, 91. p., 2015, 187. p.; Szabó Mihály 2002, 25. p.; Vörös 2011–2013).

Mivel a fenti névtörvény nem tett eleget azoknak a kötelezettségeknek, melyeket Szlovákia az Európa Tanácsba való felvétele alkalmából vállalt, a jogszabály problematikus részeit kénytelen volt egy újabb törvényben rendezni. Az anyakönyvekről szóló – jelenleg is hatályban lévő, de több ízben módosított – 1994. évi 154. számú törvény 16. §-a kimondja, hogy a nem szlovák nemzetiségű nő családnevének bejegyzése a nemre utaló szlovák -ová végződés nélkül történik, amennyiben: 1. a nőnemű gyermek szülei a gyermek családnevének anyakönyvezésekor kérelmezik, 2. a nő a házasság anyakönyvezésekor kérelmezi, 3. az érintett nő azt külön törvény szerint a családnév-változásról rendelkező határozat bejegyzésével kapcsolatban kérelmezi.⁷ Ugyanezen törvény 19. §-a szerint ha nem szlovák nemzetiségű személy keresztnévét szlovák alakban jegyezték be az anyakönyvbe, az érintett személy írásbeli kérelmére keresztnévét a születési anyakönyvi kivonatban anyanyelvi alakban tüntetik fel, és ezt a tényt az anyakönyvbe bejegyzik. Az eredetileg bejegyzett keresztnévnek, ill. nők esetében az -ová végződéssel bejegyzett családnévnek a kérelmező anyanyelvén történő bejegyzéséhez a kérelmező személynek nem kell sem hatósági engedélyt kérnie, sem illetéket fizetnie. Nevének kisebbségi nyelven történő bejegyzését írásbeli nyilatkozattal azon anyakönyvi hivatalnál kell kezdeményeznie, melynek anyakönyvében születésekor a keresztnévét bejegyezték. Bár a szóban forgó szabályozás engedékenyebb az egy évvel korábbinál, 36. §-ában megjelenik az 1993-as névtörvény azon kitétele, miszerint a női családnevek a szlovák nyelvben továbbra is a nemre utaló megfelelő végződéssel hasz-

6 Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1201. számú ajánlása szerint a nemzeti kisebbséghez tartozó személynek joga van anyanyelvén használni a családnévét és a keresztnéveit, és joga van ezek hivatalos elismeréséhez (vö. Zalabai szerk. 1995, 257. p.).

7 Ján Doruľa szlovák nyelvész mindjárt a törvénytervezet benyújtása után felháborodásának adott hangot, szerinte ugyanis a szlovák nyelv törvényszerűségeibe való durva, felsőbb utasításra történő beavatkozásról van szó, amit nem lehet az egyéni szabadságjogokra való hivatkozással megindokolni (Doruľa 1994, 187–189. p.).

nálatosak (l. 154/1994. sz. törvény; vö. Bauko 2016, 80–81. p., 2017, 70. p.; Lanstyák 2000, 97. p.; Misad 2013, 91. p., 2015, 188. p.; Szabó Mihály 2002, 25. p.; Vörös 2004a, 64. p.).

Összegzés

A csehszlovákiai és szlovákiai kisebbségek személynévhasználatát szabályozó rendelkezésekben 1918-tól kezdődően nyomon követhetők a mindenkori politikai hatalom asszimilációs törekvései. A kisebbségek státusa nemcsak nyelvüknek a hivatalos érintkezés területén szabályozott használatában, hanem keresztnév- és családnévük anyakönyvezésében is tükröződik. A mai Szlovákia területén élő magyarok családnévük „(cseh)szlovákosítása”, azaz mellékjeles formában történő bejegyzése a múlt század húszas éveinek elején jelentkezik először a csehszlovák állami anyakönyvekben. Ehhez szorosan kapcsolódik két másik, szintén külső kényszer hatására keletkezett tendencia: a női családnévnek a (cseh)szlovák névalkotási módot követő, -ová végződéssel való feltüntetése, valamint a magyar keresztnév szlovák megfelelőjének bejegyzése az anyakönyvekbe. A szlovákiai magyaroknak 1994 óta van joguk anyanyelvi formában bejegyeztetni keresztnév- és családnévüket, s a nemzetközi nyomásra elfogadott anyakönyvi törvény szerint a korábban bejegyzett mellékjeles, ill. -ová végződésű családnév, valamint keresztnév megváltoztatásának sincs jogi akadálya.

Irodalom

- Bíró Ágnes 1997. *Új magyar utónévkönyv*. Budapest, BM Könyvkiadó.
- Bauko, Ján 2016. Prechýľovanie priezvisk u žien maďarskej národnosti na Slovensku. In Molnár Satinská, Lucia–Valentová, Iveta (szerk.): *Prechýľovanie: áno – nie?* Bratislava, VEDA vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 79–88. p.
- Bauko, Ján 2017. *Társadalom és névhasználat. Magyar névtani kutatások Szlovákiában*. Habilitačná práca. Nitra, Univerzita Konštantína Filozofa, Fakulta stredoeurópskych štúdií.
- Doruľa, Ján 1994. K textu vládneho návrhu zákona o matrikách. *Kultúra slova*, r. 28, č. 3. 187–189. p.
- Gyönyör József 1987. A személynevek anyanyelvi változatainak bejegyzésének szabályozásáról. In Zalabai Zsigmond (szerk.): *A hűség nyelve. Csehszlovákiai magyar írók az anyanyelvről*. Bratislava, Madách Könyv- és Lapkiadó, 60–75. p.
- Gyönyör József 1989. *Államalkotó nemzetiségek*. Bratislava, Madách Könyv- és Lapkiadó.
- Gyönyör József 1992. *Határok születtek. A csehszlovák állam megalakulása és első törvénye*. Pozsony, Madách Könyvkiadó.
- Gyönyör József 1994. *Terhes örökség. A magyarság lélekszámának és sorsának alakulása Csehszlovákiában*. Pozsony/Bratislava, Madách Könyv- és Lapkiadó.
- Gyönyör József 1995. A személynevek anyakönyvi bejegyzéséről. In Zalabai Zsigmond (szerk.): *Mit ér a nyelvünk, ha magyar? A „táblaháború” és a „névháború” szlovákiai magyar sajtódokumentumaiból 1990–1994*. Pozsony, Kalligram Könyvkiadó, 267–271. p.
- Kamenec, Ivan 1994. *Trauma. Az első Szlovák Köztársaság (1939–1945)*. Budapest, Aura Kiadó.

- Lanstyák István 1991. A szlovák nyelv árnyékában. In Kontra Miklós (szerk.): *Tanulmányok a határon túli kétnyelvűségről*. Budapest, Magyarságkutató Intézet, 11–71. p.
- Lanstyák István 1998. A szlovák nyelvtörvény és a szlovákiai magyarok. In Nádor Orsolya–Komlós Attila (szerk.): *Kiút a csapdából? Nyelvi és nyelvhasználati jogok a Kárpát-medencében*. Budapest, Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaság–Anyanyelvi Konferencia, 79–99. p.
- Lanstyák István 1999. Az 1999. évi kisebbségi nyelvtörvény. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 1. évf., 2. sz. 75–83. p.
- Lanstyák István 2000. *A magyar nyelv Szlovákiában*. Budapest–Pozsony, Osiris Kiadó–Kalligram Kiadó–MTA Kisebbségkutató Műhely.
- Lovász Attila 1995. Nomen est omen. A magyar utónevek beírását semmilyen jogszabály nem tiltja. In Zalabai Zsigmond (szerk.): *Mit ér a nyelvünk, ha magyar? A „táblaháború” és a „névháború” szlovákiai magyar sajtódokumentumaiból 1990–1994*. Pozsony, Kalligram Könyvkiadó, 247–248. p.
- Misad Katalin 2012. *The Characteristics of Hungarian Women’s Names in Slovakia*. <http://ahea.net/e-journal/volume-5-2012/37>
- Misad Katalin 2013. A magyar nemzetiségű nők névhasználatának jellegzetességei Szlovákiában. In Misad Katalin–Csehy Zoltán (szerk.): *Nova Posoniensia III*. Pozsony, Szenczi Molnár Albert Egyesület–Kalligram Kiadó, 86–105. p.
- Misad Katalin 2015. Mutatvány a szlovákiai magyar nők névhasználati jellegzetességeiből. In Vörös Ferenc–Misad Katalin (szerk.): *Od jazykovej geografie ku geografii mien V. – zborník prednášok. A nyelvföldrajztól a névföldrajzig – konferenciakötet*. Pozsony, Szenczi Molnár Albert Egyesület, 183–203. p.
- Popély Gyula 1991. *Népfogyatkozás. (A csehszlovákiai magyarság a népszámlálások tükrében 1918–1945)*. Budapest, Írók Szakszervezete Széphalom Könyvműhely–Regio.
- Szabómihály Gizella 2002. A szlovákiai kisebbségek nyelvi jogai és a kisebbségi nyelvhasználat színterei, különös tekintettel a magyar közösségre. In Lanstyák István–Szabómihály Gizella (szerk.): *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában. Tanulmányok és dokumentumok*. Pozsony, Kalligram Könyvkiadó, 19–40. p.
- Szarka László 1991. Adatok a csehszlovákiai magyar kisebbségről. *História*, 13. évf., 2–3. sz. 32–35. p.
- Szarka László 1993. *A szlovákok története*. Budapest, Bereményi Kiadó.
- Szokolszky Bertalan 1923. *Anyakönyvvezetők szótára. Magyar–szlovák–német–latin szótár*. Kassa, Szent Erzsébet Nyomda.
- Vadkerty Katalin 1993. *A reszlovakizáció*. Pozsony, Kalligram Kiadó.
- Vörös Ferenc 1999. Anyakönyvi adalékok a csehszlovákiai és szlovákiai magyarság jogfosztottságához. 1918-tól napjainkig. *Névtani Értesítő*, 21. 204–212. p.
- Vörös Ferenc 2004a. *Családnévkutatások Szlovákiában*. Pozsony, Kalligram Könyvkiadó.
- Vörös Ferenc 2004b. A (történeti) személynévkutatás a Felvidéken különös tekintettel a Trianon utáni fejleményekre. In Farkas Ferenc (szerk.): *Magyar névtani kutatások itthon és határainkon túl*. Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság, 39–59. p.
- Vörös Ferenc 2011–2013. *Nyelvek és kultúrák vonzásában I–II*. Pozsony, Kalligram Kiadó.
- Zalabai Zsigmond (szerk.) 1995. *Mit ér a nyelvünk, ha magyar? A „táblaháború” és a „névháború” szlovákiai magyar sajtódokumentumaiból 1990–1994*. Pozsony, Kalligram Könyvkiadó.

Dokumentumok

1894. évi XXXIII. törvénycikk az állami anyakönyvekről. <https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=6557> (2018. január 13.)
1904. évi XXXVI. törvénycikk az állami anyakönyvekről szóló 1894: XXXIII. tc. módosításáról. <https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=6913> (2018. január 13.)
- A Szlovák Köztársaság Alkotmánya. http://www.torvenytar.sk/pdfRules/1486031530_161_2014.pdf (2018. február 7.)
- Nariadení vlády 17/1926 ze dne 3. února 1926 jímž se provádí ústavní zákon jazykový pro obor ministerstev vnitra, spravedlnosti, financí, průmyslu, obchodu a živností, veřejných prací a veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, pro veřejné korporace, podléhající těmto ministerstvům v republice Československé, jakož i pro úřady místní samosprávy. <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=4091&Section=1&IdPara=1&ParaC=2> (2018. január 19.)
- Ústava Slovenskej republiky. Zbierka zákonov č. 460/1992 z 1. septembra 1992. <http://www.slpk.sk/dokumenty/ustava.pdf>. (2018. február 3.)
- Ústavní zákon č. 150/1948 Sb. Ústavodárného Národního shromáždění. Ústava Československé republiky. <http://www.upn.gov.sk/data/pdf/ustava150-48.pdf> (2018. február 5.)
- Ústavní zákon č. 100/1960 Sb. ze dne 11. července 1960. Ústava Československé socialistické republiky. https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html (2018. február 5.)
- Ústavný zákon č. 185/1939 o ústave Slovenskej republiky. <http://www.upn.gov.sk/data/pdf/ustava1939.pdf> (2018. január 30.)
- Ústavný zákon č. 33/1956 Sb. o slovenských národných orgánoch. <https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/28358/1/2> (2018. február 5.)
- Ústavný zákon č. 144/1968 Zb. o postavení národností v Československej socialistickej republike. <https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/31253/1/2> (2018. február 5.)
- Vládný návrh č. 482/1941. Zákon o menách a priezviskách a o zmene niektorých ustanovení o vedení matrik. http://www.psp.cz/eknih/1939ssr/tisky/t0482_00.htm (2018. január 30.)
- Vyhláška ministerstva vnitra č. 182/1959 Ú.l., kterou sa vydávají bližší předpisy k zákonu o matrikách. <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=oz5f6mjzgu4v6mjygpjxkx3> (2018. január 15.)
- Vyhláška č. 22/1977 Zb., ktorou sa vydávají bližšie predpisy k zákonu o matrikách. <https://www.yumpu.com/xx/document/view/18081490/24vyhlaska-22-1977-zb-ktorou-sa-vydavaju-blizsie-predpisy-k-32> (2018. január 15.)
- Zákon č. 11/1918 Národního výboru československého ze dne 28. října 1918 o zřízení samostatného státu československého. http://www.nobilitas.sk/HTML%20Nobilitas/Legislativa%20sk/01%20Ustava/11_1918%20sk.pdf (2018. január 23.)
- Zákon č. 121/1920 Sb. Národního shromáždění, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky. <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/121-20.htm> (2018. január 18.)
- Zákon 122/1920 ze dne 29. února 1920 podľa § 129 ústavní listiny, jímž se stanoví zásady jazykového práva v republice Československé. <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=4091&Section=1&IdPara=1&ParaC=2> (2018. január 19.)
- Zákon 268/1949 Zb. zo dňa 7. decembra 1949 o matrikách. <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1949/268/19501223.html> (2018. január 15.)
- Zákon 55/1950 ze dne 18 května 1950 o užívání a změně jména a příjmení. <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzguyf6njvfzygmmrngq> (2018. január 19.)

- Zákon č. 428/1990 Z. z. Zákon Slovenskej národnej rady z 25. októbra 1990 o úradnom jazyku v Slovenskej republike. [<https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1990/428/19901025.html>] (2018. január 21.)
- Zákon č. 300/1993 Z. z. Zákon z 24. septembra 1993 Národnej rady Slovenskej republiky o mene a priezvisku. <http://www.zakonypreludi.sk/zz/1993-300> (2018. február 3.)
- Zákon č. 154/1994 Z. z. Zákon Národnej rady Slovenskej republiky z 27. mája 1994 o matrikách. <http://www.zakonypreludi.sk/zz/1994-154> (2018. február 3.)
- Zákon č. 124/2015 Z. z. Zákon zo 14. mája 2015, ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 154/1994 Z. z. o matrikách v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. https://portal.minv.sk/wps/wcm/connect/e2f6654b-ff44-4559-992c9dae30893662/zakon+o+matrikach+124_2015.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=e2f6654b-ff44-4559-992c9dae30893662 (2018. február 4.)

KATALIN MISAD

THE REGULATION OF PERSONAL NAMES USE OF THE NATIONAL MINORITIES IN CZECHOSLOVAKIA AND SLOVAKIA FROM 1918 UNTIL PRESENT, WITH SPECIAL REGARD TO THE HUNGARIAN MINORITY

This study reviews the rights of national minorities in Czechoslovakia and Slovakia regarding the use of personal names from 1918 to the present. Tracing along the background factors of historical turning points and political eras of the examined period, the paper is also seeking to give a true and fair view on the relation of the powers that be to the national minorities, and their language policy relating thereto.